

ПОВРАТАК . **(РАТНИ ПУТ НАРОДНЕ БАНКЕ)**

Раднике наше Народне банке посетио је један француски поморски официр који им је саопштио да ће путовати војном лађом, али да не могу путовати и сви банчини људи осим одабраног малог броја. Остали се сневеселише при помисли да ће остати сами у тој гвозденој ледари од воза и то насред пуне ледине далеко од станице у Солуну – и шта даље...

Ускоро Солун постаје велика војна кошница, јер су се почеле досељавати многе савезничке трупе, па су се преостали банчини радници са својим породицама преселили у Атину, створивши тако једну малу српску колонију. Од нашег изасланика Балутџића дознају да је трезор срећно пристао у Марсељ 16. XII 1915, где се већ сместио у IV одељењу Француске банке у Рајској улици. Исто тако је и Лука Ђеловић отворио испоставу своје Београдске задруге. Сви радници тада кретоше до Француске и у Марсељ стигоше 22. II 1916. Наша Народна банка је закупила и цео мецанин палате Муло да би могли лакше да оперишу са оноликим бројем сандука трезора...

Прегледајући сачувана новија ратна документа Мата Јовановић наилази на један акт где се говорило о „нестанку“ 20.000 динара у злату. Провером свега осталог испоставило се да се неки од радника банке забројао и превидео два џакчета златника. Да се овакве грешке не би поновиле – а таквих иначе никада није било у нашој Народној банци од оснивања, па до Великога рата – Мата је навраћао у Банку и проверавао пре подне и по подне да ли се поткрала још која омашка.

Мата одбија понуду да буде управник Комисије за повољно мењање српског новца у франке (100 дин. = 88 фф.), јер би то значило да он уопште не би могао да свакодневно надгледа банчине трансакције, иако је понуђена управничка дневница била позамашна, а новац му био неопходан.

Крајем 1916. на Крфу умире велики српски добротвор и члан Управе банке Никола Спасић. Гувернер је тражио препис Спасићеве опорукe. Иако су банчини радници у Марсељу све претражили, тестаментa није нигде било. Вајферт се због тога изнова ослони на Мату, замоливши га да уради оно што другима није пошло за руком и питајући га још, да ли је та опорука уопште сачувана када је спроведено накнадно спасавање остатка трезора у Београду. Мата се сећао да је Спасићев тестамент убачен у велики путни сандук који је тада дао колега Шајиновић, а да је овде похрањен у подруму Француске банке. Тако је и било. Због овога што је знао и урадио, Вајферт узима Мату за ризничара који би морао увек бити са још једним благајником, када би се трезор отварао и писао записник.

Мата је са благајником Ристићем ипак морао да среди трезор јер када су се преносили сандуци из војне лађе до Француске банке, није се пазило где шта дође. У првом тренутку им се учинило да недостаје 250.000 динара у злату. Међутим, детаљним прегледом свиох сандука – којих уопште није било мало – испоставило се да су њихови радници из нишке филијале, због недостатка сандука, џакчиће златника убацили у сандуке предвиђене за сребрњаке, а да су највероватније у журби, када су се повлачили,

заборавили да то назначе. Што се тицало наших новчаница, пре но што је Мата наредио да се лепо сложе и спакују у сандуке, биле су набацане по полицама мансарде банке, куда су многи могли проћи. Пребројавањем приликом паковања, утврђено је да не достаје један део новчаница. У питању је био један радник наше банке који је веће своте „позајмљених“ динара пребацивао у франке, а откривен је прегледом рачуна трансакција. Привремено се одустало од подизања тужбе у туђини да се таква парница не би прочула. После рата, на жалост, није подигнута судска тужба, а он је од те „позајмице“ у Београду купио велику кућу и постао познати рентијер!..

Француски порески инспектор је једном бануо у Француску банку и изричито захтевао да Народна банка Србије и Београдска задруга због разних својих трансакција по закону морају бити опорезоване. Ту се, у том тренутку задесио и Мата Јовановић који је имао доста посла да му објасни и докаже да Српска банка и Ђеловићева Задруга једино бесповратно дају новчану помоћ нашим избеглицама, тако да су оне пре на штети, него ли на добитку. Када се инспектор уверио да му Мата говори истину, сав снужден напусти банку...

Када је незадрживо пробијен Солунски фронт 1918. године, министар народне привреде др Велизар С. Јанковић, шаље наредбу гувернеру Ђ. Вајферту да Народна банка одмах крене за војском и врати се у ослобођену отаџбину. Саопштивши свима, нареди Мати да припреми све што је неопходно за поновну селидбу, али овог пута смирену...

Пошто је тих седмица дневна штампа била препуна о потопљеним разним савезничким лађама, јер су се немачки сумарени концентрисали баш око прекидања преноса војне опреме, хране и лекова трупама у Солуну, био је изузетно велики ризик да се у таквим условима, преноси буквално целокупно банчино благо. Због свега овога, Мата разложно рече да би било ипак боље да за Солун пошаљемо само онолико новаца колико је то потребно нашој Влади, а све остало када се рат заврши. Чувши овај сасвим разумљив предлог, Вајферт први пут у животу плане на Мату Јовановића што се не покорава наредби претпостављеног и као опарен оде са Луком Ђеловићем.

Колико се гувернер тада безразложно расрдио, Мата је остао и даље потпуно прибран. Одмах се чуо са једним нашим послаником који је био и члан Делегације и питао га да ли је дошла икаква наредба о кретању Државног депоа, који је похрањен у трезору Банке? Он га је запрепашћено погледао, одговоривши му негативно и додавши да је такав подухват тренутно раван савршеном безумљу!.. Мата га замоли да се он обрати министру финансија Ст. Протићу и каже му шта је по среди. Трећег дана од те непријатности, Народна банка доби лаконски акт од Протића да се наша банка не креће до даљње наредбе. Тако је трезор био спасен од сигурне пропасти... Гувернер са још једним банчиним чиновником одлази на Крф, одакле се са Владом враћа у Београд.

После дефинитивне капитулације непријатеља крајем 1918, који месец доцније, с почетка 1919, стекли су се повољни услови повратка Народне банке у ослобођену и проширену отаџбину. У железничкој станици у Марсељу направљена је нова велика банчина војна композиција коју су

чинили доста похабани италијански вагони ту затечених (у којима су седишта I и II класе била поцепана и који су прокишњавали). Пренос трезора од Француске банке до перона обезбеђивала је варошка коњичка гарда. Сама локомотива је била украшена српским и француским тробојкама, али само до италијанске границе.

Дошавши до Ријеке Италијани су тражили да се путници и трезор пребаце у српску композицију, јер је на станици било наших вагона. Пошто је тако нешто било опасно, командант воза пуковник Милорад В. Петровић – Лорд (1882-1981; XXXII класа КВА 1899/01), одмах се обрати Команди савезничких јединица, која је ту у близини била и преко ње банчини путници добију дозволу од италијанске Врховне команде, да се не врши никакав прекрцај и да ће њихова композиција несметано ићи све до Земуна, али да с њима мора ићи и један италијански официр чији је био задатак да у Земуну изврши примопредају и врати воз у Ријеку. Чекајући да им пошаљу свога официра у Ријечи су остали два дана. На земунском перону претовар су урадили немачки заробљени војници под будним оком наших трећепозиваца.

Тако се напоскон окончало, 16. II 1919. године, ратно путоштво наше привилеговане Народне банке Краљевине Србије.

Коста Ђ. Кнежевић

Француска Народна банка у палати »Муло« у Марсељу у Рајској улици, где су током Великога рата биле смештене наша Народна банка и Ђеловићева »Београдска задруга« (разгледница из тог доба).

(*Политика*, 16. XII 2017, субота, бр. 37.393, год. СХIV, стр. 20, »100 година од Великог рата«; текст је скраћен и мој назив промењен). Sic!..

КОМЕНТАРИ БЛИЖЊИХ

Веља чутурица (17. XII 2017)

...Капа доле за текст...

M²Ribar (17. XII 2017)

...Ovo ne može biti početak članka – "Posetio ih je jedan..." Koga je posetio? U kakvoj ledari su bili? Nema početka! Molim Te pogledaj posle čega ovo ide? Članak na početku ne kaže o čemu je...

Одговор

Садашња особа која се тренутно брине у Политици око ове суботње рубрике (100 година од Великог рата) заменила је претходног колегу коме сам дао 5 нових још необјављених текстова, а који је на боловању. По првобитном договору овај текст је намерно остављен за крај да бих га још дотерао. Нови колега није био упућен у целу ствар и почео је да објављује моје приче од последњег уместо првог! Својеволјно је променио и сам назив ове приче!..

Dragomir V. (17. XII 2017)

Hvala na Matinom dnevniku...

Маја N. (18. XII 2017)

Lepo i sa parama sada čitam neki dnevnik iz rata pa se pominje Vaš Lević, a i neki nestanak novca sa broda prilikom iskrcavanja u Solunu. Nisam sve pročitala, a i rukopis nije lako da se čita...

Иванка M. (19. XII 2017)

...Хвала Вам на овом Вашем чланку! Драгоцени су сви подаци из наше историје до којих сте дошли и изнели их у овом тексту. Посебно их чини занимљивим Ваш начин приповедања, који је изузетан...

Ivan L. (21. XII 2017)

Sjajan članak! Zna li se kako se zvaо onaj lopov? Zašto se ne kaže ko je on bio?

КОМЕНТАРИ ЧИТАЛАЦА ПОЛИТИКЕ ONLINE

Бранко (18. XII 2017)

Браво Кнежевићу, са уживањем сам прочитао чланак!